

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi
ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631
Vol: 5, No: 1, ss. 195-199
Geliş Tarihi: 18.04.2018
Kabul Tarihi: 14.05.2018
DOI: 10.26513/toecd.416415

Kitap Tanıtımı/ Book Review

Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti

Vivek Chibber, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2016

Değerlendiren: Rumeysa Köktaş*

Türkiye’de akademik camiada Postkolonyal Çalışmalara yönelik artan ilgiyle birlikte son yıllarda bu alanda yazılmış birçok kitap yayın dünyamıza kazandırılmıştır. Birkaç örnek vermek gerekirse Arif Dirlik’in *Postkolonyal Aura: Küresel Kapitalizm Çağında Üçüncü Dünya Eleştirisi* isimli kitabı 2010 yılında, Dipesh Chakrabarty’nin *Avrupa’yi Taşralaştırmak* isimli kitabı 2012’de, Robert J. Young’ın *Postkolonyalizm: Tarihsel Bir Giriş* isimli kitabı da 2016 yılında Türkçeye tercüme edilerek akademik dünyaya önemli bir katkı sunulmuştur. Yine 2016 yılında Vivek Chibber’in *Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti* başlığını taşıyan kitabının da İletişim Yayınları tarafından basılması özellikle Postkolonyal Çalışmalar üzerine çalışan araştırmacılar için büyük bir kazanım oldu. Chibber’in kitabının ayırt edici tarafı, postkolonyal teorisyenlerin ortaya koydukları fikirleri Marksist bir çerçeveden eleştirerek, bu alanda çalışanların perspektifini geliştirecek farklı bir ufuk açmasıdır.

Chibber bu kitabında Postkolonyalizm alanında öne çıkan ve bu alanın en önemli temsilcilerinden olan Maduniyet Çalışmalarına odaklanmakta ve Maduniyetçi teorisyenlerden Ranajit Guha, Partha Chatterjee ve Dipesh Chakrabarty’nin fikirlerinin eleştirel analizini sunmaktadır. Kitap on bö-

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü, rumeysakoktas@sakarya.edu.tr

lünden oluşmakta ve yazar, her bölümde öncelikle Guha, Chatterjee ve Chakrabarty'nin görüşlerini anlatarak devamında bu görüşlere yönelik eleştirilerini ortaya koymaktadır.

“Postkolonyal Teori ve Maduniyet Çalışmaları” başlıklı ilk bölümde Chibber, Postkolonyalizm ve daha özelde Maduniyet Çalışmalarının temel çerçevesini çizmekte ve kitabın yazılış amacını açıklamaktadır. Chibber öncelikle Maduniyetçi teorisyenlerin 3. Dünya toplumlarının tarihleriyle ilgili Avrupa merkezci, Marksist geleneksel tarih yazımına eleştirilerini altı sav ile özetlemektedir. Sonrasında ise kitabı yazmaktaki amacının söz konusu altı savın öne sürdüğü fikirleri çürütmek olduğunu ifade etmektedir.

Chibber, “Hegemonyasız Hakimiyet: Argümanın Açıklanması” başlıklı ikinci bölümde Ranajit Guha'nın “Hegemonyasız Hakimiyet” kavramını açıklamakta ve bu kavrama eleştirilerini sıralamaktadır. Guha'nın kavramını açmak gerekirse, Guha bu kavramı Hindistan tarihinin egemen liberal tarih yazımı ile yazılmasına itiraz etmek için ortaya koymuştur. Guha'ya göre Hindistan'da toplumun tamamı adına konuşan, madunları siyasal ulusa dahil eden ve sermayenin evrenselleşme eğilimini somutlaştıracak bir burjuva devrimi gerçekleşmediği için Hindistan tarih yazımı liberal kapitalist tarih yazımı kapsamında açıklanamaz. Çünkü Hindistan'da Guha'nın deyimiyle “hegemonyasız bir hakimiyet” kuran burjuvazi liberal bir düzen yerine geleneksel hiyerarşi ve yapıları sürdüren otokratik bir düzen kurmuştur. Chibber ise Marx'ın görüşünde sermayeye özgü ekonomik ilişkilerin yayılmasının zora dayalı devlet yapıları ile gayet tutarlı olduğunu belirterek Guha'nın tezine tamamen karşı çıkmaktadır.² Ayrıca Chibber, sermayenin temel ihtiyaçlarının geleneksel kültürel formlara ve ekonomi politiklere, çağ dışı sosyal hiyerarşi ve tabiiyet tarzlarıyla kaplanmış kültürel formlara dayanarak da giderilebileceğini ifade etmektedir.³

“Hegemonyasız Hakimiyet: Argümanın Değerlendirmesi” başlıklı üçüncü bölümde yazar, Guha'nın İngiliz ve Fransız Devrimlerinde rol alan burjuvaziye dair görüşlerini anlatarak bunları çürütmeye çalışmaktadır. Guha, Hindistan'daki burjuvazinin hegemonyasız bir hakimiyet kurması ve bunun sonucunda liberal bir düzen inşa etmedeki başarısızlığını İngiliz ve

2 Vivek Chibber, Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2016), 89.

3 Chibber, Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti, 90.

Fransız Devrimlerinde burjuvazinin rolü ve eylemlerini örnek göstererek ispatlamaya çalışmaktadır. Chibber ise İngiliz ve Fransız Devrimlerini ayrıntılı bir şekilde anlattıktan sonra Guha'nın görüşünün aksine bu devrimlerin tek sonucunun kapitalizmin ya da demokrasinin gelişmesi değil; devletin büyümesi ve güçlenmesi olduğunu iddia etmektedir.⁴

“Hegemonyasız Hakimiyet: Bağlam İçinde Argüman” başlıklı dördüncü bölümde Chibber, Hindistan’da Guha’nın başarısız olarak gördüğü burjuva sınıfının faaliyetlerinin İngiltere ve Fransa’daki burjuvazinin faaliyetleri ile ne kadar tutarlı olduğunu göstermeye çalışmakta ve bir kez daha Guha’nın tezini çürütmeye girişmektedir.⁵

“Sermayenin Evrenselleşme Eğilimi” başlıklı beşinci bölüme gelindiğinde ise bu bölüm yine Guha’da sık sık karşılaştığımız “sermayenin evrenselleşme eğilimine” odaklanmaktadır. Chibber, Guha’nın, burjuvazinin rızaya dayalı ve madunların da sesini kapsayabilen liberal bir düzen kurmadıkça sermayenin evrenselleşmesinden bahsedemeyeceğimize yönelik tezine karşı çıkmaktadır. Chibber, sermayenin siyasi misyonu emekçi sınıfların rızasını almaya adanmamış olsa bile sermayenin evrenselleştiğini kabul edebileceğimizi söyleyerek, aktörlerin kendilerini yeniden üretim stratejileri piyasanın kurallarına bağlılık yönünde değiştirse evrenselleşme sürecinin başladığını öne sürmektedir.⁶

Chibber “Sermaye, Soyut Emek ve Aralarındaki Fark” başlıklı altıncı bölümde Guha ve Chakrabarty’nin Marx’ın soyut emek kavramını öne sürerek Hindistan’daki emek sürecinin kapitalist çerçevede açıklanamayacağı tezine karşı argümanlarını sıralamaktadır. Guha ve Chakrabarty, Hindistan’da işverenlerin kişiler arası zorlama yöntemlerine başvurması veya madun sınıflar arasındaki toplumsal ayrımların varlıklarını sürdürmesi⁷ gibi geleneksel ilişkilerin devam etmesini liberal tarih içerisinde bir sapma olarak görüyor. Bu sebeple Hindistan’da emek sürecinin kapitalist, liberal tarih, ekonomik ve politik kavramlarla açıklanamayacağını iddia ediyor. Buna karşılık Chibber, bu geleneksel ilişkilerin kapitalizmle uyumlu olduğunu ve sermaye birikiminin soyut mantığı ile açıklanabileceğini

4 Chibber, Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti, 127.

5 Chibber, Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti, 146.

6 Chibber, Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti, 179.

7 Chibber, Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti, 226.

söylemektedir. Ayrıca sermayenin, kendini evrenselleştirmek için toplumsal farklılıkları imha etmek zorunda olmadığını sadece toplumsal yeniden üretimin kendi işleyişine esas olan boyutlarını kendisine tabi kılması gerektiğini öne sürmektedir.⁸

“Kültür, Çıkarlar ve Eyleycilik” ve “Çıkarlar ve Öteki Evrensellik” başlıklı yedinci ve sekizinci bölümlerde Chibber, Batılı teorilerin Hintli köylülerin ve işçilerin siyasal psikolojilerini anlayamayacağını öne süren Chatterjee ve Chakrabarty üzerine yoğunlaşmaktadır.⁹ Her iki isme göre de Batılı teoriler rasyonel burjuva bilinci ve maddi çıkarlar temelli işçi sınıfı bilincini temel aldıkları için daha çok cemaate bağlılık ve dini duygular ile hareket eden Hintli köylüler ve işçilerin psikolojisini anlamakta başarısız olmaktadır. Chibber ise bu görüşün aksine Chatterjee ve Chakrabarty’nin verdiği örneklerdeki Hintli köylüler ile işçilerin eylemlerinin aslında ne kadar da rasyonel bilince uygun olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Chibber, Chatterjee ve Chakrabarty’nin aksine rasyonel birey temelli Batılı teorilerin Hintlilerin psikolojilerini açıklayabileceğini ileri sürmektedir.

Dokuzuncu bölüme gelindiğinde “Problem(siz) Tarihselcilik” başlığı altında yazar, bu bölümdeki amacının Chakrabarty’nin *Avrupa’yı Taşralaştırma* isimli kitabında öne sürdüğü argümanları ele alarak onunla kavramsal düzeyde tartışmak olduğunu ifade etmektedir. Chakrabarty bu kitabında, kapitalizmin dünyaya yayıldıkça tüm alanları kendi ilkelerine göre dönüştürdüğü ve tüm dünya halklarının da artık aynı baskılara ve çoğunlukla aynı pratiklere tabi olmaları sebebiyle onları ortak bir analitik çerçevenin içine yerleştirmenin meşru olduğu görüşünü reddetmektedir.¹⁰ O, sermayenin evrenselleştiği iddiasına karşı çıkmakta ve yerel pratiklerin hala özellikle 3. Dünyada varlığını sürdürdüğünü savunmaktadır. Bu sebeple Marksizm başta olmak üzere evrenselleştirici soyut kategoriler ortaya koyan teorilerin 3. Dünyayı anlamakta ve açıklamakta başarısız olacaklarını iddia etmektedir. Chibber, Chakrabarty’nin hatalı bir analiz ortaya koyduğunu söylemekte ve Doğu ve Batı’nın evrensel tarihini -kapitalist tarihi- yazmanın son derece meşru olduğunu ifade etmektedir. Chibber’e göre sermayenin evrenselleşmesi her toplumsal pratiğin tabiiyetini gerektirmiyor;

8 Chibber, *Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti*, 235.

9 Chibber, *Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti*, 240.

10 Chibber, *Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti*, 377.

yalnızca ekonomik yeniden üretimi yöneten belirli toplumsal ilişkilerde bir değişim olması yeterlidir.¹¹

Son olarak yazar, “Zincirlerinden Kurtulan Ulus” başlığı altındaki onuncu bölümde Chatterjee’nin sömürge milliyetçiliği üzerine 1986 yılında yayınlanan *Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası* adlı çalışmasını inceleyerek eleştirilerde bulunmuştur. Chatterjee bu kitabında sömürgecilik karşıtı milliyetçiliğin sömürgeci ideolojinin iddialarını reddederken bile, bunu sömürgeci efendilerin tahakkümlerini sürdürerek yaptığını ileri sürmektedir.¹² Bu iddiasını savunduğu temel ise sömürgecilik sonrası devletlerin ulus devlet için modernleşme gündemini benimsemiş olmalarıdır. Chibber ise Chatterjee’nin iddiasına onun milliyetçilik teorisinin büyük ölçüde kapitalist kısıtlamaların gerçekliğini reddettiği için başarısız olduğu cevabını vermektedir.¹³ Chibber’e göre kapitalizmin küresel ilişkiler üzerinde etkisini hissettirmeye başladığı modern dönemde devletlerin daha üretken ve istikrarlı bir ekonomik düzen kurabilmek için modernleşmeyi benimsemekten başka çareleri yoktu.¹⁴

Sonuç olarak, Chibber bu kitabında, temel hareket noktası Doğu ve Batı arasındaki farklılığın altını çizmek ve Doğu’nun özgüllüğünü ortaya koyarak Batı’nın evrenselleştirici yaklaşımları altında Doğu’nun incelenemeyeceğini savunan Maduniyetçi teorisyenlerin tezlerine Marksist bir bakış açısıyla cevaplar vermektedir. Chibber’in en temeldeki eleştirisi, bu teorisyenlerin yapının -kapitalist ekonominin- zorunlu kıldığı ilişkileri görmezden gelerek yerel unsurları öne çıkartmaları ve bunlara çok fazla önem atfetmeleridir. Fakat Chibber, bu kitabında sunduğu son derece önemli eleştirilerinin yanı sıra, bütüncü ve evrensel tarih yazımı sayesinde Batı’nın iktidarını ve bilgi üretimi üzerindeki hegemonyasını güçlendirdiği gerçeğinin üzerini örtmektedir. Ayrıca genel anlatıların içerisine halkın iradesini yerleştirmeye çalışan, evrenselleştirici ve bütüncü tarih anlatısının içinde özgün ve tikel anlatıların da olması gerektiğini savunan Maduniyetçi teoriyi ekonomik ilişkiler konusuna ve Marksizm karşıtlığına indirgeyerek söz konusu teoriyi değersizleştirmektedir.

11 Chibber, *Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti*, 377.

12 Chibber, *Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti*, 380.

13 Chibber, *Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti*, 381.

14 Chibber, *Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti*, 399.